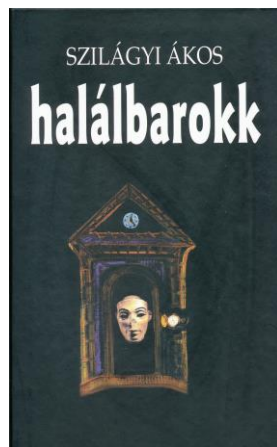


Szilágyi Ákos

A semmi polgárosítása

avagy a míves semmi



[In: Szilágyi Ákos: Halálbarokk. A semmi polgárosítása. Palatinus, 2007. 571-586.l. Bővített változat.]

„A nihilizmus kifejezés annyit tesz, hogy abban, amit megnevez, a nihil (semmi) lényeges. A nihilizmus azt jelenti: mindennel minden szempontból semmi sincs.”¹

(Martin Heidegger)

„A halála előtti napokban a ráv megkérdezte az unokájától: – Látsz valamit? – Az csodálkozva nézett rá. – Mert én, én már csak az isteni semmit látom, amely a világot élteti – mondta a ráv.”

(Haszid történetek²)

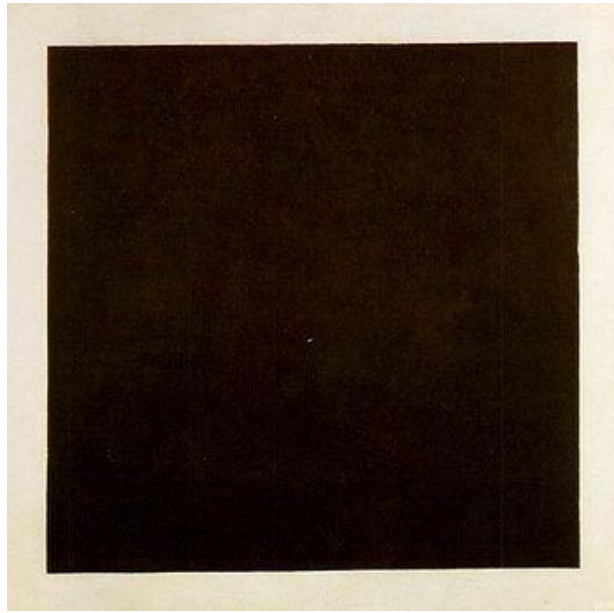
„Ha tehát a szív a legmagasabbnak befogadására készül, úgy már a pusztá semmin kell állnia, és ez a legfőbb lehetőség, ami megadatik.”³

(Eckhart Mester)

¹ A teljes szövegrész így hangzik: „Hozzászoktunk ahhoz, hogy a nihilizmus elnevezésből mindenekelőtt a bántó mellézköngét halljuk ki. Pedig, ha elgondoljuk a nihilizmus léttörténeti lényegét, akkor a bántó mellézköngé teljességgel mellékessé válik. A nihilizmus kifejezés annyit tesz, hogy abban, amit megnevez, a nihil (semmi) lényeges. A nihilizmus azt jelenti: mindennel minden szempontból semmi sincs. A minden az egészben vett létezőt jelenti. A létező azonban minden saját szempontjából úgy van, amiként létező módjára tapasztaljuk. A nihilizmus ekkor azt jelenti, hogy a létezővel mint olyannal a maga egészében semmi sincs. Ám a létező, amiként és ahogyan az, a létből van. Feltéve, hogy a léten múlik minden „van”, a nihilizmus lényegi létezése abban áll, hogy magával a léttel semmi sincs.” (Martin Heidegger: *Nietzsche mondása: „Isten halott”*. In: *Uő: Rejtektak*. Osiris Kiadó, 2006. 230-231. l. Czeglédi András fordítása)

² Martin Buber: *Haszid történetek* I. Atlantisz, 1995. 407-408.l. A Habadiskola tanítása szerint az isteni abban az értelemben *semmi*, hogy mint korlátatlan, körülírhatatlan, határolhatatlan áll szemben minden korlátolt, körülírható, behatárolt *valamivel*, hogy tehát fogalma szerint nem valami vagy valaki. Jól mutatja ezt egy másik történet: “ (...) – De hát tudod, mit mondanak a bölcseink – válaszolta a Maggid. – Aki bölcs szeretne lenni, költözzön Délre, aki gazdag szeretne lenni, költözzön északra. De mit tegyen az, aki bölcs is és gazdag is szeretne lenni? – A férfi nem tudta mit válaszoljon. A Maggid így folytatta: – *Aki semminek tekinti és megsemmisíti magát, az szellemivé válik, és a szellemi ember nem foglal el helyet, északon és délen egyszerre lehet.*” (*Haszid történetek* I. I.m. 191.l. – Kiemelés – Sz.Á.)

³ Eckhart Mester: *Leválni a világról*. In *Fohászok és vallomások*. Vigilia, 1988. 439.l. (Mándy Stefánia fordítása)



Sokféle semmi van. Kis semmi, nagy semmi, sehol-semmi, szinte-semmi, hol-semmi-hol-nem, semmi a köbön. Ágaskodó semmi, felpántlikázott semmi, habosra vert semmi, hagymázás semmi, mívés semmi. Maradjunk a mívés semminél. Nem mintha a mívés semmi jobb lenne a kiműveletlennél, a faragott semmi a faragatlannál, a kicirkalmazott semmi a sima semminél. Sőt, ha semmiről egyáltalán mondható valami, akkor a mívés semmi a lehető legrosszabb semmi. Van benne valami álságos. Valami nem igazi. Nem vállalja önmagát. Alakoskodik. Maszato. Tökéletes megformáltsága tükörpáncélja mögé rejti semmisségét. Mintha szégyellné, hogy semmi. Már mért lenne az szégyellnivaló? Nem lehet mindenből valami! Lehet viszont mindenből semmi. És lesz is! Előbb vagy utóbb. Már a nagy Goethe megmondotta Eckerman által homályosan, hogy „az

embernek ismét semmivé kell válnia!”⁴ Ha kell, hát kell – adta meg magát az ember és semmivé is vált. Csak itt-ott látszik még ki belőle *valami*.

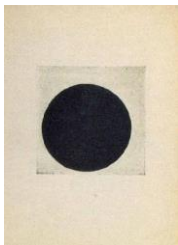
A míves semmi azonban meg akar futamodni önmaga elől. Gyáva, hitvány, semmirekellő semmi! Megállj! Hová menekülsz? Embereld már meg magadat! *Légy, ami lennél!* De ő nem akar az lenni! Nem és nem! Megtagadja a Létparancsot. Mindent elkövet, hogy ne ériék utol. Ámde a hazug semmit hamarabb utoléri, mint a sánta valamit. Álszent módon a mívesség patinájával vonja be időtlen ürességét. Héj hátán héj. Alatta persze semmi. Mint a hagyma lehántott héjai alatt az újabb és újabb héjak, hogy ebből az alkalomból újra felidézzem a míves semmi épületes ibseni metaforáját.



A míves semmi elváltoztatja magát. Ül a tükör előtt és szépítkezik. Tükröt tart maga elé. Pontosabban nem is tartja – viseli: tükröt visel az arca helyén. Tükörmaszkot. Mintha a tükörben megjelenő kép a képmása lehetne. Ő maga. Mintha felvehetné bárminek a képét arcaként. Bármire néz – azzá válik. Egy pillanatra. Ahány pillanat, annyi kép. Mintha a tükör ezzel is nem a semmit mutatná, egyfolytában: talányosan és

⁴ Goethe azonban a semmivé válást csak az emberre nézve tekinti elkerülhetetlennek, ha nem is az ember semmissége, de mindenesetre semmiből jötsége és semmibe távozása értelmében. Ez a semmi, tehát nem az a semmi, ami minden létezőre és a létre vonatkozik, amint arra *Végrendelet* című versének *A lét semmivé sose válhat* kezdősora és ennek Goethe-i kommentára utal: „Ezt a költeményt a következő soroknak ellentmondva írtam: »Mert mindennek semmivé kell válni, ami ragaszkodik a léthez« – ami butaság, és amit berlini barátaim írtak ki aranybetűkkel bosszúságomra a természettudósok gyűlése alkalmából.” (Eckermann: *Beszélgések Goethével*. Magyar Helikon, 1973. 380. 1. – Györffy Miklós fordítása)

homályosan. Tükör által, ugyebár. Minden, ami képként – képpé dermedve, de tükörképpé! – a tükörben megjelenik, nem a tükörhöz tartozik. Nem a tükör hozta létre, a tükör képtelen bármit is felvenni önmagába és megtartani vagy sajátjává tenni. A tükörnek nincs emlékezete, nincs képzelőereje. Fogalma sincsen semmiről. Metaforának, persze, megteszi. A tükör képe (nem a tükörkép, hanem a „tükör” mint szóké) pompásan felhasználható. Bármire. Még arra is, hogy arcot adjunk vele a semminek: semmi-arcot.



A tükörkép olyan árnykép, melyet a semmi vet, ez a tovasuhanó valami. A tükörkép a semmi vetése. Addig tart, amíg a tükröt valaminek elébe tartják. Abban a pillanatban, hogy elfordítják tőle, a tükör elejti a képet, mintha azonnál elfelejtené. A semmi tehát magában a tükörben van. Talán létmódja a tükör? Ami a tükörben van, ami tükör által van, az még akkor is semmi, ha mutat valamit. A valami visszfénye vagy halovány előképe csupán. *Már ha van valami.* Mert tükörképe, bármily keményen tündököljön is, szemvillanás alatt kihuny, kitűnik, kimutatkozik a tükörből, mintha nem is lett volna soha. Tükör által valami minden további nélkül semmivé változtatható. Ebben az értelemben minden tükör – bűvös tükör. A semmi varázstükre. De épp ezért: a semmi a tükörben öltheti magára legkönnyebben *valaminek* a képét. „Úgy szállong a semmi benne,/ mintha *valaminek* lenne /a pora...” – ahogyan József Attila írta egykoron *Költőnk és kora* című versében – „Úgy szállong a semmi benne/ mint valami: a világ...” Ezt az esélyt

aknázza ki a míves semmi, amikor megragadja a tükröt, és a valamit adja általa. „Az is valami?” – röhögnek össze háta mögött a tükrök. A semmi háta. Egyebe sincs neki. Egyetlen nagy hát. Corpus caecum. Úgyhogy a tükörben semmi és valami megkülönböztethetetlenek. Eggyé válnak. Mégpedig nem látszatra, hanem létmódjuk szerint. A tükörlét módja szerint. Törjünk szét minden tükröt! Lássuk, marad-e valami?! Persze, valami azért a tükörben is megjelenik. Mondjuk, a kozmetikumok, a festékek, a szépítő szerek. A szépmíveség eszközei. Az arc káoszából kozmoszt formáló *kozmetika*.

A míves semmi – a valamiként tetszelgő semmi. A hencegő semmi, a szélhámos semmi. Mintha a semmi magára mutatna, és azt mondaná: „ez azért nem semmi!” Ezért viselkedik oly gyakran szemérmetlenül, már-Sértődötten kihúzza „Persze, hogy semmi semmi! Hölgyeim és uraim, micsoda észbontó, pazar, lélegzetelállító semmi!” Övé az éjszaka összes kilobbant képe! Minden kiméra, álom, káprázat! És a szürkén és fantáziátlanul koppanó nappaloké is. Minden üresség, létszűnet, tudatkimaradás, vákuum.

De a semmi inkább ne mondjon semmit! Ne hablatyoljon, ne hősködjön, ne fantáziáljon! Ne akarjon se többnek, se másnak látszani, mint ami! Ne képzelje, hogy valami! A míves semmi azonban éppen *ezt* képzei. Ezt hazudja, ezt fuvolázza, ezt bömböli a világba: ha van valami, akkor az én vagyok! A míves semmi – *Néant* – fennhordja az orrát és fintorog, amikor becsületes, kétkezi semmivel találkozik: „Micsoda jelentéktelen,



kihívóan,
már otrombán.
magát és így szól:
vagyok! Na de micsoda

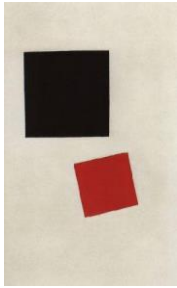
pocsék kis semmi! *Rien! Rien! Rien!*” A míves semmi kikéri magának, hogy semminek nevezzék. Becsvágyó semmi, rámenős semmi, karrierista semmi! Teszi-veszi magát. Játssza a Nagyt, a Nagy Semmit! Azon van, hogy felferje árát a piacon, noha manapság a sima semminek, a szinte-semminek is jó ára van. Ám ő ennél többre vágyik. Ezért nyújtózkodik az égig, ezért pödricifrázza-spilázza semmiségét *ad absolutum*.



Mennyivel megnyerőbb a nyílt, őszinte, becsületes semmi! Nem nagyzol, nem áltat, nem ígér aranyhegyeket, nem hoz le csillagokat az égről, nem hímez-hámoz. Bátran szemébe néz bárkinek. Már ha az illetőnek nincs szeme. Ha olyan, mint ő. Kishitűség és búslakodás nélkül néz, mint vakablak az ürbe. „Semmi vagyok, semminek születtem.” Hát aztán?! Ismerd meg önmagad és légy, ami lennél – semmi!” Így beszél a gerinces, nyíltszívű semmi. Ami szívéen, az a száján: semmi semmin. Identitása akár a kőszikla. Kifejezésmódja nyílt, természete komoly. Tartalma a nullával egyenlő. Ám ezt oly természetesen viseli, nulláit oly leplezetlen őszinteséggel dülleszt ki, semmiségét oly lefegyverző ártatlansággal hozza a világ tudomására, hogy lehetetlen megtagadni tőle az elismerést. A tetszést. Ez aztán a semmi! Föl is szöknek ilyenkor a tetszési és nézettségi indexek a csúcsokig. Ez igen! Ezt nevezem! (Csak tudnám, hogy minek.)

A valami ellenpólusát a semmi alkotja. A világ egy percig sem maradhatna fönn, ha csak egyetlen pólusa lenne: egy pólus – nem-pólus. Semmi nem állhatna fönn, ha nem lenne valami. És megfordítva. Semmi nem érne semmit, ha nem valami nem érne

valamit. Így van elgondolva a világ. Ebből a semmiből és valamiből szötte meg a világot a Nyelv szövőszékén az Isteni Ige vagy a Szophia, az Isteni Bölcsesség. Egyik világot a másik után. A mintázat változhat, csak a pólusok változatlanok: semmi és valami. Lenn és Fenn. Jobb és Bal. Kelet és Nyugat. Észak és Dél.



Aki a semmit szereti, ebben a semmiben csalódní nem fog. Azt adja, amit ígér. Se többet, se kevesebbet. A hamisítatlan semmit. Nem így a míves semmi, a sanda semmi, a veretes semmi – ez a kimódolt, kérkedő semmi-hamisítvány! Hogyhogy – kérdezik talán most – hát már a semmit is hamisítják? De még mennyire! Mást sem hamisítanak inkább, mint a semmit! Ha egyszer más sincs, mint semmi?! Sehöl semmi! Való igaz, sőt, való világ, hogy már semmi sem a régi. A régi békebeli semminek állaga volt és jellege, íze, szaga, bűze. Harapni lehetett. Tartása volt és kitartása. Nem hiába istenítették a nihilisták. Az orosz „nyicsevósok” vagy semmisták (nyicsevóki), ezek a keleti dadaisták, akik lerakták a semmi művészetének (vagy a művészet semmijének) alapjait, kertelés nélkül kimondva: „A kifinomodás, a mívesség a művészetet a semmivel teszi egyenlővé, megsemmisíti; a semmi felé vezet, a Semmibe juttatja el. Célunk: a költműnek a Semmi nevében történő míves kifinomítása, hogy a szó kanavászára hímezhesük a világ azonosságának és megvilágosodásának tapasztalatát,

képét, színét, illatát, ízét stb. Mindenek forrása – a Semmi.”⁵
Vagy ahogy a semminek hódoló nagy versében – *Ének a semmiről* – Kosztolányi írja, aki nem volt kifejezetten nyicsevós:
„Annál, mi van, a semmi ősebb, /még énnekem is ismerősebb,
/rossz sem lehet, mivel erősebb /és tartósabb is, mint az élet,/ mely vérrel ázott és merő seb.” Ez a tiszta beszéd. Na de hol vagyunk már ettől? Az abszolút semmire építeni lehetett, mint a

⁵ Lásd *A Költészet Semmistáinak dekrétumát* jelen írás függelékében. A „semmisták” [nyicsevoki], a „semmizmus” [nyicsevocsesztvo] hirdetőinek – dadaistákkal rokonszenvező – orosz avantgárd művészcsoportha 1920-ban alakult Rosztov na Donu-ban, de a „művészetet” semmibe vevő, semmibe küldő, semmiként semmiből fölépítő, semmiként leleplező és ünneplő programjukat csak Moszkvában valósították meg 1921-től, oly következetességgel, hogy nem maradt utánuk a művészetben szinte semmi. (A tevékenységükről szóló legteljesebb dokumentációt és bibliográfiát lásd: A.T. Nyikitajev: *Nyicsevoki: matyeriali k isztorii i bibliografii*. In De Visu, 1992. 0. szám, 59-64.1.) Manifesztumaik ma az orosz forradalom karneváli paródiájaként hatnak, és – lévén a nyugati dadaizmus keleti követői – alighanem ők maguk is annak szánták őket, miközben az *objektív irónia* álarcában a legelszántabban hirdették a minden értéket átértékelő semmi forradalmát. Kevés korabeli művész-csoportnak sikerült ilyen tökéletesen teljesítenie programját. Mintegy harminc lármás-botrányos fellépésen tettek hitet az esztétikai hitetlenség mellett, körömszakadtáig védelmezve a művészet semmijét és a semmi művészetét: „Az élet a mi jelszavaink megvalósulása felé halad – nyilatkoztatták ki. – Semmit se írjatok! Semmit se olvassatok! Semmit ne mondjatok! Semmit ne publikáljatok!” Nihilizmusukban nem nehéz felismerni a pravoszláv egyház szakadárjainak – a „nyetovci”, a „nem”-et mondók vagy „nincses”-ek szektájának – örökségét, és a keleti kereszténység mindig is erős *apofatikus* irányultságát. (Az ortodox apofázis és az orosz avantgárd összefüggéséről lásd Mihail Epstejn fentebb már idézett tanulmányát: Mihail Epstejn: *Az avantgárd és a vallás*. In: Uő: *A posztmodern és Oroszország*. Európa, 2001. 173-236. 1.) Mihail Epstejn a korai avantgárd apofatizmusát a posztmodern „negatív esztétikájában” látja kiteljesülni: „S itt szembesülünk ezen új esztétika apofatikus természetével, amely nem köti figyelmünket a képekhez, hogy elmélyedjünk bennük, hanem lecsupaszítja azokat, szemünk elé tárva a rémisztő, kínzó, gyomorfordító ürességet. Itt már semmi sincs. A szavak mögött nem áll semmi. A szavakat csak azért írják le és mondják ki, hogy eltereljék róluk figyelmünket, mintha nem is léteznének.” (I.m. 230. 1.) Epstejn szavaihoz – „Itt már nincs semmi.” – félreértések elkerülése végett tegyük hozzá ebből az alkalomból is: *itt tehát semmi van*. Nem a szavak mögött áll, hanem a szavakban, sőt, a szavak előterében. A semmi az, ami a képekben és a szavakban *megjelenik*. A Megjelenő a semmi és ennyiben a Semmi – a Megjelenő. A leplezetlen. A feltáruló. Az igazság. Az apokaliptikus semmi.

kősziklára. Szüsziphosz egy egész görgetnivaló világot épített rá. De hol van már ez a világ? Hol az abszurd édenkertje? Semmivé foszlott régen. Semmi sem maradt belőle. Szétszedték, dekonstruálták, leleplezték, megsemmisítették *mint makacs egy valamit*.



A dekonstrukció: a semmi nagybani előállítás. Semmi-gyártásra szakosodott szellemi nagyüzem. Sőt, agy-üzem! Az agyitalanítás – decervelage – agyközpontja. Übü papa hét nyelven beszélő Szahar-taposója. A végbe-vitel. A szellemipari semmi, mint végtermék. Nem hulladék, selejt, hanem *végtermék*. A dekonstrukció megállás nélkül örvénylő malomtorka mindent ledarál, ami valaha is volt valami. Hiszen minden konstrukció – semmi. A semmi konstrukciója. Még a dekonstrukció konstrukciója is, úgyhogy a dekonstruktor végül önmagát is ledarálja. Ha kell, ha nem. Kényszeresen. Újra meg újra. Ahogy valaki lenyeli a fejét. Bekebelezi a beleit. Agytekervényeibe tekeri be az agyát. Vagy ahogy a szippantó lyuk vákuuma, ha már nincs mit beszippantania, végül magamagát szippantja be. Itt – a semminél – lyukadt ki a szellem, pontosabban: itt lyukasztotta ki magát. Itt perforált. E felé a lyuk, ürítő hely, szippantó hely felé igyekszik, tolakszik, nyomul minden, ami számít, minden *valamirevaló* létező, minden kis semmi, mely *világra jöve* – vagyis elkülönöződve, körülírható alakot öltve, megszemélyesülve, egyben tehát megalkotva önnön ellentétét is – egy fellobbanó pillanatig azt hiheti (vagy azt hiteti el magával), hogy *nem semmi*. A létezők

azonban nem a létben, hanem a világban vannak, a világ pedig a nyelv káprázata csupán. Az is káprázat persze, hogy káprázat csupán. Szikra, melyet öntudat és semmi össze-összeütögetése csíhol a nyelvben, de amely lángra nem kap már semmiben. Nem gyújtja fel sem a világot, sem a képzeletet. Kihunyó világban élünk. A szellem kőkorszakában. Persze, rendkívül kifinomult kőkorszak ez, már-már *csipkekőkorszak!* Ez a semmi tehát már nem az a semmi. A világ varázstalanodásával a semmi is varázstalanodott. Kiüresedett. Terméketlenné vált. Olyan, mint egy

vallási

Mert –



meddőhányó. Hol van ma már régi, erőből duzzadó, isteni semmi, a misztikus semmi az ironikus semmi *esztétikai* varázsa?! legyünk őszinték – morális varázsa a semminek sohasem volt, és nem is

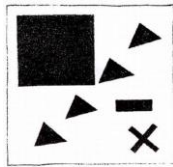
lehetett, hiszen a morál varázstalan. Már az ószövetségi Törvény szikár kőtábláihoz is úgy kell előállítani egy kis varázst az Úr aprólékos utasításai szerint elkészített szent ládikával, kerubok őrizte fedelén a „találkozás helyével”, amelyben elhelyezik, pontosabban elrejtik a világ szeme elől, hogy aztán, amíg a Templom áll, a szent kárpittal elfedett, megközelíthetetlen Szentek Szentjében találja meg állandó helyét.

Már Kierkegaard, aki pedig elég jó volt semmiben, háromféle semmit különböztetett meg az ironikus semmit tárgyalva: „Az irónia számára minden semmivé lesz – írta –, de a semmit sokféleképp lehet érteni. A *spekulatív semmi* minden pillanatban eltűnik a konkretizálás elől, mert ő maga a konkrét hajtóereje, *nisus formativus*-a; a *misztikus semmi* a képzet számára semmi, olyan semmi, mely mégis annyira tartalmas, amennyire az éj némasága hangos annak, akinek van füle a

hallásra; végül az *ironikus semmi* az a halálos csend, amelybe az irónia visszajár kísérteni (ez az utolsó szó teljesen kétértelműen értendő).⁶ A misztikus semminél hosszabban kellene elidőznünk, de érzük be ezúttal Eckhart Mester tündökletes teológiai traktátusának tömör összefoglalásával – ez is több a semminél –, melyben *a világról való végső leválásról* értekezik és a legteljesebb alázatnál lyukad ki, amely viszont „saját *énünk megsemmisítésére* törekszik. *Leválásom a világról már olyannyira megközelíti a semmit, hogy a legvégső leválás és a semmi között immár semmi sem lehet. (...) Nem akarja sem egyiket sem másikat; nem akar semmit, csak lenni.* De hogy ez vagy az legyen, arra nem törekszik. Mert *aki ez vagy az akar lenni, az valami akar lenni. Aki azonban leválik a világról, az nem akar semmi lenni.* Ezért *őtöle a világ minden dolga érintetlen marad. (...) Ha a szabad szellem valóban levált a világról, úgy Istent a maga léte felé kényszeríti; hogyha pedig minden formát és akcideniciát levetve állhatna meg magában, úgy Isten létét venné magára. (...) Azt, hogy az ember hasonlatossá váljék Istenhez, olyannyira, amennyire egy teremtmény Istenhez egyáltalában hasonlatos lehet; ezt csakis a világtól való leválás útján érheti el. (...) Aki megüresíti magát, kirekesztvén magából a teremtett világot, az megtelik Istennel, és aki megtelik a teremtett világgal, az kirekeszti magából Istent. (...) Ha tehát a szív a legmagasabbnak befogadására készül, úgy már *a puszta semmin kell állnia*, és ez a legfőbb lehetőség, ami megadatik. Amidőn tehát a világról levált szív a legmagasabban áll, akkor a puszta semmin kell állnia, mert ez teszi a legfogékonyabbá. (...)*

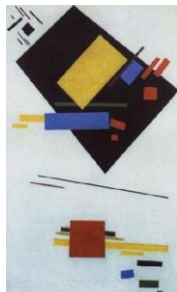
⁶ Søren Kierkegaard: *Az irónia fogalmáról*. In: *Søren Kierkegaard művei. Egy még élő ember írásaiból. Az irónia fogalmáról*. Jelenkor Kiadó, 2004. 261. l. (Soós Anita és Miszoglád Gábor fordítása)

ahhoz, hogy Isten teljes egészében a szívembe írhasa magát, el kell távoznia belőle mindennek, amit ennek vagy annak nevezhetünk, és éppen így van ez a világról levált szívvel is.”⁷



Ebből a két nagy, éltető semmiből – az ironikus és a vallási semmiből – azonban semmi nem maradt. Vaszilij Kandinszkij *fehér semmije* helyére benyomult a *fekete semmi*: „A fehér szín mélységes, abszolút hallgatásként hat a lélekre... Nem élettelen, hanem lehetőségekkel teli hallgatás ez, olyan, amely egyik pillanatról a másikra értelemmel telítődhet. A *fehér – a Semmi, pontosabban az ifjú Semmi – a kezdetek előtti, a születés előtti Semmi*. Ilyen hangja lehetett a földnek a jégkorszak fehér napjaiban. *A fekete szín belső hangzása olyan, mint a lehetőségek nélküli Semmié, mint a nap kialvása utáni, halott Semmié, mint a jövő és reménység nélküli örök hallgatásé*. Tökéletes zárószünet, a rá következő folytatás már egy új világ kezdetét jelenti, mert az ilyen szünettel való lezárás örök időkre szól – a kör bezárult. A fekete olyan, mint a kihunyt máglya, mozdulatlan, mint egy holttest, végérvényesen közömbös és érzéketlen minden iránt. A test hallgat így a halál, az élet megszűnése után.”⁸

De a semmit lehet érteni. Mondani is Akadémikusan. Frivolán.



nemcsak sokféleképp sokféleképpen lehet. Hősileg. Súlyosan.

⁷ Eckhart Mester: *Leválni a világról*. In *Fohászok és vallomások*. Vigilia, 1988. 424-439.l. (Mándy Stefánia fordítása – Kiemelések a szövegben – Sz.Á.)

⁸ Vaszilij Kandinszkij: *A szellemiség a művészetben*. Corvina, 1988.55.l. (Szántó Gábor András fordításda)

Könnyedén. Sokatmondóan. Semmitmondóan. És szinte-semmit mondóan.⁹ És persze, mívesen, ahogyan például a „semmi méltóságáért” síkra szálló nevezetes tanulmányában – *Tanulmány a Semmiről* – Henry Fielding beszél róla: „Mivel pozitív szavakkal végtelenül nehéz a Semmi meghatározása, negatívakat fogok használni. Eszerint a Semmi: nem Valami. Már itt ellent kell mondanom egy harmadik tévedésnek (a Semmit illetően): tudniillik, hogy »a Semmi nincs sehol« – ez tulajdonképpen a Semmi létezésének kerülő úton való tagadása, márpedig a Semmi ugyancsak van valahol, épp földünkön a legfenségesebb és legnemesebb helyen – az emberi agyban... Folytatom: mivel Semmi nem Valami, ennek következtében minden, ami nem Valami: Semmi; és ha bárhol Valami nincs: a Semmi van – nagy előny ez a Semmi javára.”¹⁰ Így igaz: a semmi nem valami (persze, ez is valami!), a helye pedig agyunkban van. Hol másutt? Sehhol másutt nincsen semmi! Legjobb hát, ha minden marad, ahol van. Vagy talán semmi nem ott van, ahol lennie kellene? Hát hol kellene lennie, az ég szerelmére? Sebaj, semmi, ne szomorkodj! Mindjárt itt lesz Übü papa, akit már alig várunk és véget vet neked! Hű palotiné-jei rázendítenek – agyba-főbe! – *az agyatlanítás dalára – La chanson du decervelage!*

Az igazi semmi, a tiszta semmi, a vérsemmi azonban – kiáltó ellentétben a míves semmivel, mely úgy gubbaszt agyunkban, mint sötét sziklavárában Agyatlan Király – hajlamos kitörni az agyból. A tiszta semmi nem köntörfalaz, nem

⁹Ahogyan például Hannes Böhringer beszél róla *Szinte semmijében*. In Hannes Böhringer: *Szinte semmi – Életművészet és más művészetek*. Balassi Kiadó – BAE Tartóshullám, 2006.

¹⁰ Henry Fielding: *Tanulmány a Semmiről*. In: *Hagyomány és egyéniség*. Európa, 1967. 71. l. (Szentkuthy Miklós fordítása)

hazudozik. Egyáltalán nem is beszél. Némán tátong csupán, és mindent magába szippant. Mindent visszaszív. Lakott földkerekséget, civilizációkat, természetet, életet és halált, minden népet, nemzetséget, minden egyes embert, minden művet, a legnagyobbakat is – igen, mind-mind e sok semmiséget. Visszaszívja az agytalanítóba. Megszívja magát, megduzzad, mint a pióca, s egy ideig nyugtot hágy a világnak. Ámde a következő pillanatban már megint bömböl és szív.

Fentebb Goethét idéztem Eckermantól: „Az embernek ismét semmivé kell válnia!” Az idézet itt nem ér véget, hanem folytatódik, mégpedig így: „Minden rendkívüli embernek van valami küldetése, amit betölteni hivatott. Ha véghezvitte, ebben az alakjában nincs rá többé szükség a földön, s a gondviselés ismét felhasználja valami másra.”¹¹ Igen, de mi az, ki az, amit/akit – más vagy új alakban – felhasznál? A művet? A nevet?

¹¹Eckermann: *Beszélgetések Goethével*. Magyar Helikon, 1973. 330. 1. (Györffy Miklós fordítása). A német eredetiben („Der Mensch muss wieder ruiniert werden”) ugyan nem a „semmi” („Nichts”) szó szerepel, tehát nem arról van szó, hogy az embernek „semmivé” kell válnia (a modern individuális vagy kollektivista nihilizmus értelmében, ahogyan például az *Internacionáléban* énekelik: „semmik voltunk, minden leszünk!”) hanem arról van szó, hogy a küldetését, sorsát beteljesítő ember „lerontatik”, „leromboltatik”. Már-már azt mondhatnánk, megengedhetetlenül modernizálva a klasszikus gondolatot, hogy az embernek „nullára kell leírnia magát ahhoz, hogy újra valamivé válhasson”. Ez vagy azt jelenti, hogy véget ért földi pályafutása (feladatát betöltve eltűnik mint egyén) vagy azt, hogy új feladatot kap („a gondviselés felhasználja valami másra”), mert ilyen feladatot csak akkor kaphat, ha „tisztalappá” válik. A szóhasználatban kétségkívül érződik a gnózis („lerombolandó ember”) vagy legalábbis Pál hatása (a „régember” lerombolása mint az „újember” születésének előfeltétele). Ennek ellenére az értelemszerű és kissé modernizáló magyar fordítás mégsem tekinthető félrefordításnak, annál is kevésbé, mert – meglehet, önkéntelenül – felfedi e vallási metaforika és a 19. századi nihilizmus belső összefüggését. Az ember létezése folytonos megsemmisülési és létrejövési folyamat, folytonos semmiből teremtődős. Egy ilyen felfogás épp az ellentétét alkotja Nietzsche nihilizmusának. Lásd erről bővebben: Czeglédi András: *Fjodor Mihajlovics Nietszky. Széljegyzetek a kései Nietzsche nihilizmus- és esztétikumképehez*. L’Harmattan Kiadó, 2013.

A személyt? A benne névtelenül és személytelenül munkáló szellemet? De akkor miért kell a szellemnek nevesülnie és személyekben körülhatárolódnia? Miért nem dolgozik a szellem névtelenül és személytelenül, ha már mindenáron dolgozni akar vagy dolgozni kénytelen? Egyáltalán: miért dolgozik? Mi végre? Mért nem éri be önmagával? A szellem tökélyénél tökéletesebb lét ezen a világon úgysem érhető el. Vagy mégis? Lehet, hogy a szellem létmódja nem is olyan tökéletes? Lehet, hogy a szellem a Lét kisiklása, ficama, görcse, zsákutcába futása csupán? Lehet, hogy a szellem nem is lét? Hogy a szellem a lét bűnbeesése? Meghasonlás, kettérepedés, a lét megkettőződése és önmaga fölé hajlása? A létnek az idő fogságába vetése? Hiszen lét és idő csak a szellemben – a gondolkodás révén, fogalmilag – válnak ketté. Szellem nélkül nincs idő, ahogyan lét sincs, csak azonosság van – azonosság és nem-azonosság azonossága – végtelen és teljes *Egy-ség*. Akkor hát innen – a szellemből – a folytonos meghasonlás, kettéválás, osztódás-szaporodás, kavarodás, zűrzavar? Ezért vágyik, törekszik a szellem – a semmi – örökösen megtestesülésre, materializációra, kiegészülésre? És ugyanezért vonja vissza magát mindenből, ami anyagi, ami körülhatárolt, ami véges? Ezért érvénytelenít mindent? Hogy újra meg újra nekifuthasson a létezés kalandjának: alakot, arcot öltjön, megszólalhasson, nevet szerezzen?

Lám, mit ki nem talál, mit nem képzel magáról a nyelv, e míves semmi, csakhogy úrrá legyen saját természetén, csakhogy virágszőnyeggel takarja el a szakadékot, melyet ő maga ásott és ás egyfolytában és kényszeresen maga alatt. Az ásás tartja életben. Ásnia kell. Végére kell ásnia önmagának. Jutalma, a

semmi, a káosz, az ásító úr, nem marad el. De persze: „Nem von vissza semmit. És milyen büszke erre a semmire.”¹²

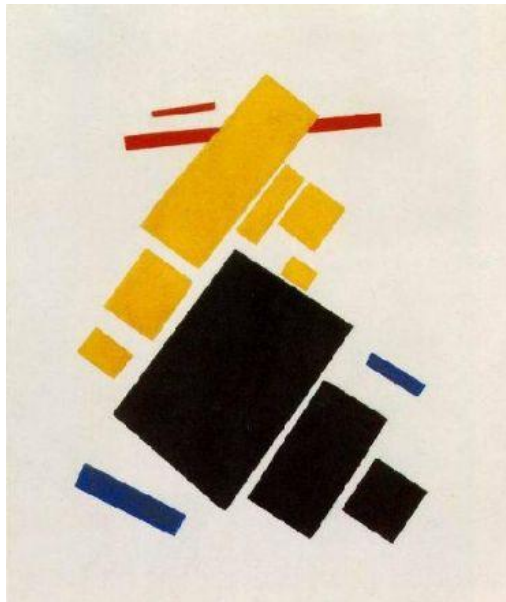


Záradék

„A következőről van szó: Egyszer, sok éve, bizonytalán elég szomorúan, fenn ültem a Laurentius-hegy oldalán. Latra vettem az étellel kapcsolatos kívánságaimat. Legfontosabbnak vagy éppenséggel a legvonzóbbnak az a kívánság adódott, hogy az élet olyan szemléletére tehessek szert (és – ez persze elválaszthatatlanul hozzátartozott – hogy erről a többiekkel írásban meg tudjam győzni), amelyben az élet megőrizné ugyan a zuhanások és emelkedések természetes nehezét, ám ugyanakkor és éppily világosan semminek, álomnak, lebegésnek is látszana. Szép kívánság talán – ha igazán kívántam volna. Mintha mondjuk azt kívánná valaki, hogy egy asztalt fabrikálhasson a legaprólékosabb mesteremberi műgonddal, közben pedig ne csináljon semmit, még hozzá nem úgy, hogy bárki azt mondhassa: »Neki a mesterség semmiség«, hanem azt mondhassák rá: »Neki a mesterség valódi mesterség, ugyanakkor semmiség is«, amitől ez az egész asztaloskodás még merészebb, még eltökéltebb, még valódibb, vagy ha úgy akarod, még őrzítőbb lenne.

¹² Elias Canetti: *Feljegyzések*. Európa, 2006. 324. 1. (Halasi Zoltán fordítása)

Ő azonban nem kívánhatott ilyesmit, mert az ő kívánsága nem is volt kívánság, csupán a semmi védelmezése, polgárosítása, a semminek szánt leheletnyi bátorítás, bár akkoriban még az első tudatos lépéseket is alig tette meg felé, de azért máris lételemének érezte. Egyfajta búcsú volt ez annak idején, szakítás az ifjúkori látszatvilággal, nem magában az ifjúságban csalatkozott, abban soha, hanem a tekintélyek, akik körülvették, és telebeszélték a fejét mindennel, azok tévesztették meg. Ezért vált szükségessé a »kívánság«.”¹³



¹³ Franz Kafka: *Az én cellám – az én váram*. Európa, 1989. 77-78. l. (Halasi Zoltán fordítása)

A semmi: „nak” a semmi: „nek”

Az esztelen ember monológja

I

semmi értelme semminek.
és ki mondta hogy van?
a semmi: „nak” a semmi: „nek” –
ennyit mondott a Hang.

semmi értelme semminek.
s ha van annak se van.
miért is kéne lennie
már megbocsáss Uram?

semmi értelme. sem neked.
sem neki. aki van.
a semmi: „nak” a semmi: „nek” –
van. de ettől kivan.

jönnek és mennek istenek.
a világ így halad.
a semmi: „nak” a semmi: „nek” –
lökődik ki – salak.

semmi értelme semminek.
na de ennek csak van?
a semmi: „nak”! a semmi: „nek”! –
kopog vigasztalan.

mik ezek itt? semmik. sebek.
előmászik az ész.
a semmi: „nak” a semmi: „nek” –
felaprít. semmi. kész.

semmi értelme semminek.
semmi. ha nincs ha van.
márhogy minek? a semminek? –
hisz nincs is rá szavam.

ebből egyszer még Lét lehet.
miből? a semmiből?
a semmi: „nak“ a semmi: „nek“ –
felépül és ledől.

semmi értelme semminek.
még annak sincs hogy nincs.
nem lehet semmi semmitek –
nem parancs ez – bilincs.

semmi értelme semminek.
hacsak nem ez. a “sem”.
a semmi: „nak“ a semmi: „nek“ –
ő az személyesen!

a semmi: „nak“ a semmi: „nek“ –
rágják köpik nyelik.
a semmit rágják semminek
a semmit könyvelik.

semmi értelme semminek.
és ki mondta hogy van?
a semmi: “nak” a semmi: “nek” –
ennyit mondott a Hang.

II

semminek semmi. értelme semmi.
de akkor semmi annak is semmi
értelme semmi hogy ennek semmi
értelme sincs.

kimondom: semmi. kimondasz: semmi.
de akkor semmi nem lehet semmi.
itt áll kimondva. kimondott semmi.
a semmi Hang?

megáll a semmi. kiáll a semmi.
kiáll belőlem. fogból a fájás.
kezd testesedni. kezd lelkesedni.
a semmi van?

kisebb a semmi. nagyobb a semmi.
hol kicsi. hol nagy. ketté hasadni
szeretne semmi nem segít semmi
és úgy marad.

kezd eszesedni. fogd nesze semmi!
kezd göbösödni. kezd szenesedni.
magamagába szerelmesedni.
de megakad.

így játszik semmit semmiként semmi
így játszik mindent így játszik semmint
semmint hogy hagyja *valami módon*
elund magad.

III

a semmi jó. a semmi rossz.
se vége nincs se hossza.
ki semmiként belélapoz
csupán megsokszorozza.

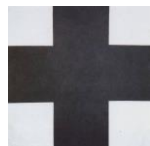
a semmi szép. a semmi rút.
pontosan száz kilóvatt.
lehúzza mint a takarót
a puszta bőrt terólad.

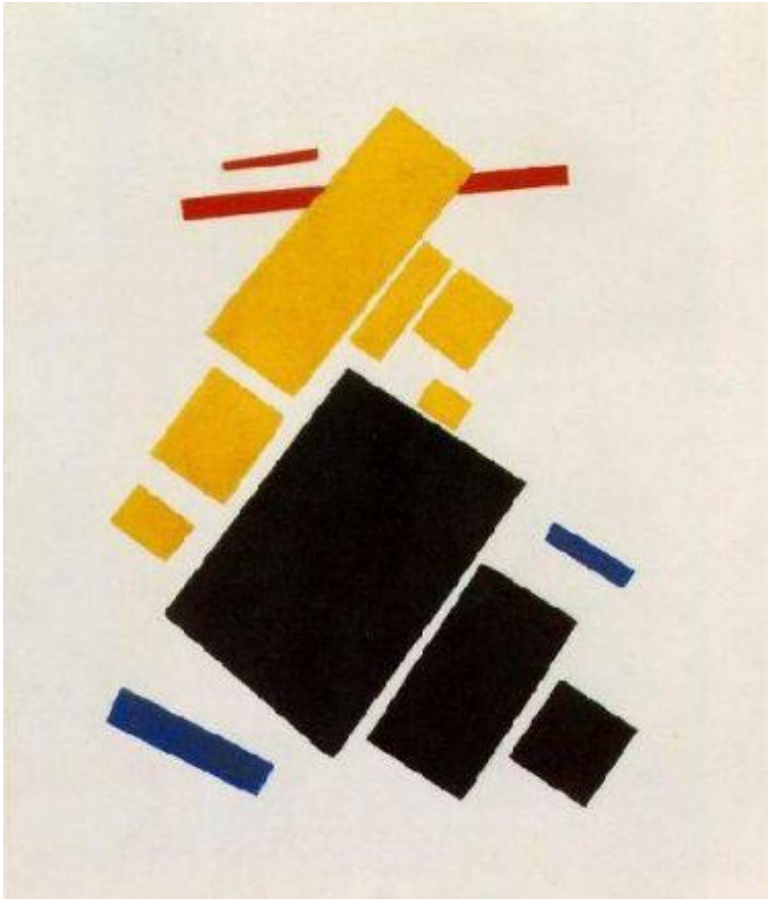
a semmi: ó! a semmi: jaj!
így óbégat naphosszat.
a semmi sok. de semmi baj
hisz mindenki leszokhat.

a semmi sok. s akinek sok
fekszik eletrosokkban.
mint túsul ejtett utasok
géptestben hogyha robban.

a semmi nem jó semmire.
ez az egyetlen haszna.
rákérdezel amire
de csak hogy kilukassza.

nézi. elvetni nem meri.
őt pörgeti a kocka:
ne tegyél pontot semmire.
így tűnj el. visszakozyva.





Függelék

A Semmisták Alkotói Irodájának munkáiból

Kutya-Ládika¹⁴

Bevezetés

A névadás módját a dadaistáktól kölcsönöztük. Ők maguk azt panaszolják, hogy „a Dada nem jelent semmit”. Majdnem egy úton járunk, csak az övéké jobbra, a miénk balra vezet.

Vagy fordítva!

A névválasztásban minket is a semmi vezetett. Semmi, csak megtetszett ez a szóösszetétel. Innen az elnevezés: Kutya-Ládika [Szobácsij Jascsik].

Kiadványunkat úgy állítottuk össze, mint önképzésre alkalmas kézikönyvet, amely segít a Semmizmus [Nyicsevocsesztvo] házi körülmények közötti elsajátításában: „Hogyan válhatunk gyógyszerek szedése és költséges mechanikai szerkezetek – spanyolcsizma stb.– nélkül, a legrövidebb idő alatt Semmistává [Nyicsevok].”

A kötet anyaga egy grandiózus filmforgatás szakaszainak operatív összegzése, amely ezt a címet viseli: „12 hónap küzdelem a Semmizmus [Nyicsevocsesztvo] művészetek fölötti diktatúrájának bevezetéséért.”

¹⁴ A *Szobacsij Jascsik* [Kutya-Ládika] a nyicsevok-ok [semmisták] szövegeiből összeállított kiadvány címe volt: *Szobacsij Jascsik ili Trudi Tvorcseszkoivo Bjuro Nyicsevokov* vtyecsenyije 1920-1921 gg. Pod redakcijej glavonovo Szekretarja Tvornycsbjuro Sz.V. Szadikova. Bipuszk Pervij, Moszkva, „Hobo”, 1921.

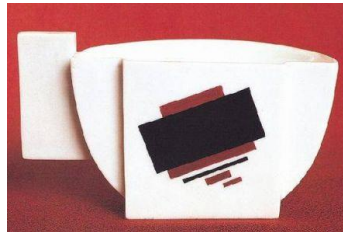
A Kutya-Ládika-t a szépirodalom demoralizálása és felbomlasztása céljából szegecseltük össze a Semmisták Alkotói Irodájának 1920. december 5-én kelt határozata értelmében.

Moszkva

1921 szeptember 25

Hitrov Rinov

Szovjetszkij Vodrogrejnya



A Költészet Semmistáinak dekrétuma



A Szellem Forradalmának Nevében deklaráljuk:

1/ Minden költészet, amelyből hiányzik az alkotó individuális látásmódja, a csakis erre a szubjektumra jellemző sajátos világnézet- és világérzékelés, amely nem a jelenségek és dolgok belső értelmével foglalkozik (a művészi anyag szempontjából maga az értelem is – semmi), mostantól, azaz 1920 augusztusától fogva mind tárgyi, mind verbális értelemben

LENULLÁZÁSRA KERÜL

2/ Mindazoknak a személyeknek, akiket a költészet lenullázásra ítélt jeleinek terjesztésén vagy a Semköltészet [Nyicspoezija], azaz a Semmista Költészet [Nyicsevocseszka Poezija] jeleinek hamisításán kapnak, a Semmista Forradalmi Ítélszék előtt kell felelniük tetteikért (az ítélszék tagjai: Borisz Zemenkov, Rjurik Rok és Szergej Szadikov).

3/ Legfőbb ideje, hogy a világ őselvét alkotó teremtményiség teljes kollektivizálása nevében, a Semmi Maszkját [Licsina Nyicsevo] magunkra öltve, megtisztítsuk a

költészetet a hagyományból és költői kontárkodásból ráakódott életürüléktől.

MI, SEMMISTÁK

4/ A Semmisták világították meg, mi áll a mai világjelenségek és a világérzékelés válságának fókuszában: a válság bennünk – szellemünkben [v duhe nasem] van. A költproduktumokban [v poetproizvegyenyijah] ezt a válságot a kép, a metrum, a ritmus, a lekerékítés kifinomításával próbálják feloldani. (A költészet ez idő szerint egyetlen életképes irányzatát, az imaginizmust mint részleges módszert mi is elismerjük.) A kifinomodás, a mívesség a művészetet a semmivel teszi egyenlővé, megsemmisíti; a semmi felé vezeti és a Semmihez juttatja el. Célunk tehát: a költproduktumnak a Semmi nevében történő míves kifinomítása, hogy így hímezzük a szó kanavászára a világ önazonosságának és önmegvilágosodásának tapasztalatát, képét, színét, illatát, ízét stb.

Mindenek forrása a Semmi. A képszerű megjelenítés eszközeül az $n+1$ sornak (ahol is $n =$ az adott időpillanat képszerűségének elemei, az 1 pedig = az új képszerűségé) a következő egyenletté átalakítása szolgál: $n + 1 = \infty$, azaz: Semmi, a végtelen célja: Semmi. Ebből az következik, hogy:

5/ A költészetben nincsen semmi, és csak a Semmisták vannak.

6/ Az élet a mi jelszavaink megvalósulása felé halad:

Semmit ne írjatok!

Semmit ne olvassatok!

Semmit ne mondjatok!

Semmit ne publikáljatok!

Alkotiroda: Szuszanna Mar, Jelena Nyikolajeva, Aecij
Ranov, Rjurik Rok, Oleg Erberg
Fő titkár: Szergej Szagyikov
Rosztov na Donu, 1920.

Semmisták Oroszországban – Dada Nyugaton

A vén Európa megpettyesedett térképére írjuk:

„Éljen az utolsó Internacionálé – a Világ Dada!”

Ma, amikor minden „új” művészet szégyentelenül az alkotói Szadizmus pofonjáért könyörög,

amikor a sarlatánság elrozsdásodott rácsai nem képesek többé megvédelmezni a művészetet a fékevesztetten tomboló valóság lincselésétől –

nem mi leszünk azok, akik a meggyalázott Homérosz védelmére kelünk.

Mert, ahogy a múlt minden szent maradványának, ennek is mennie kell az Egyetemes Semmizmus töltelékébe kolbászni.

Mi azt mondjuk:

„a művészetben nincsen semmi.”

Az irodalmi terror tintával folyó programját hirdetjük, van, aki felé megengedőbben: „A művészet az élet előtt jár, a művészet tanít”, és van, akinek vasvillával verve a fejébe azt.

Riadót fújunk: „Vigyázat, polgártársak, a művészet még mindig biztonságban érzi magát!”

Tisztában vagyunk vele, mit ér a művészetünk.

Aki egyszer megszületett, így vagy úgy, de mindenképpen el is pusztul: saját műalkotásainak nem emberi kéz teremtette sziklakövei zúzzák halálra.

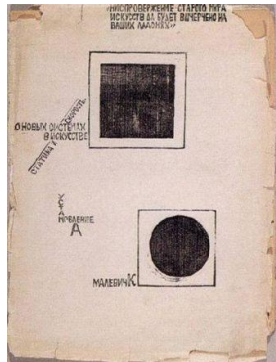
Jelen dekrétum a földkerekség összes nyelvére lefordítandó.

Semmisták Alkotói Irodája

Moszkva, 1921. április 7.

A Művészet elválasztása az államtól

Dekrétum



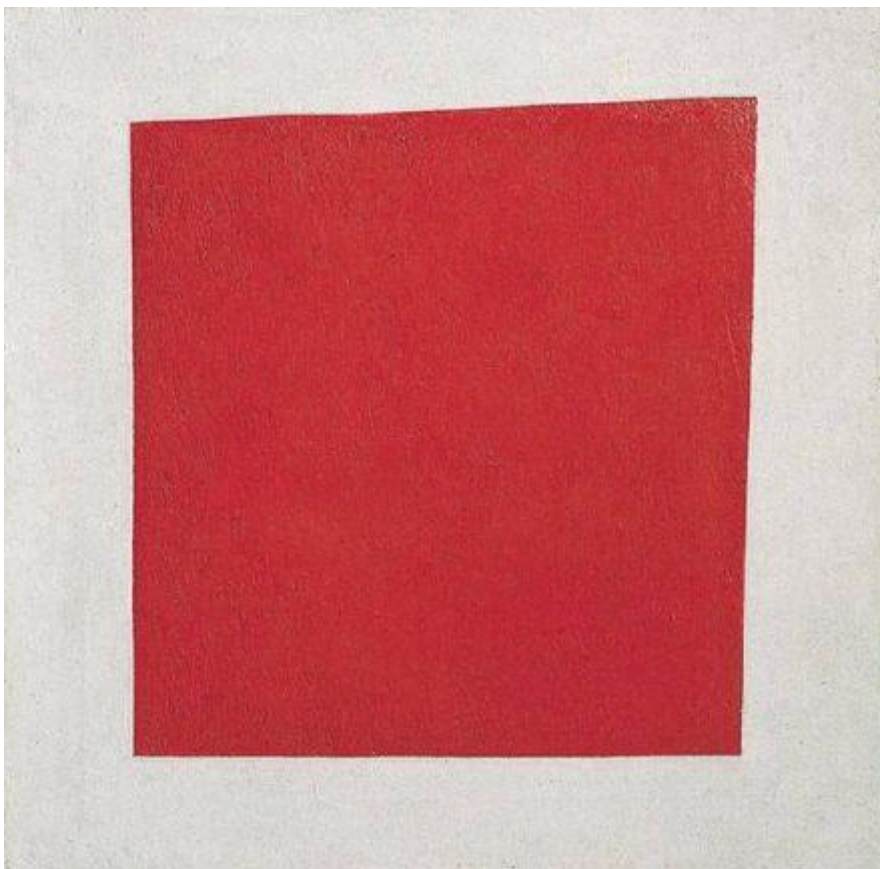
1. Folyamatban van a művészet elválasztása az államtól.
2. Jelen határozat tervszerű kifejtésének logikáját követve először is kinyilvánítjuk az állam illetéktelenségét a művészi termelés előkészítése, irányítása, nyilvántartása, elosztása és ellenőrzése összes kérdésében.
3. A művészeti egységek fölötti irányítás, elosztás, ellenőrzés egész apparátusa ezennel és hiánytalanul átkerül a Semmisták Alkotói Irodája hatáskörébe.
4. A műalkotások állami regisztrálása a szerzői értékek nyilvántartásba vétele céljából ez év július 3-tól elveszti kötelező hatályát minden alkotó számára.
5. A 4. pontban jelzett regisztrációs aktus mostantól csak akkor érvényes, ha rajta áll az Oroszországi Semmisták Szekértábori Titkárságának és a Semmisták Alkotói Irodájának aláírása és pecsétje.
6. Jelen dekrétum a világ összes nyelvére lefordítandó és kézbesítendő minden nemzet államhatalmi szerveihez, beleértve

az [oroszországi] Központi Végrehajtó Bizottságot, a kis és nagy népbizottságokat és a Komintern következő kongresszusát is.

Alkotói Iroda: Borisz Zemenkov, Jelena Nyikolajeva, Aecij Ranov, Rjurik Rok, Oleg Elberg

Főtitkár: Borisz Szavikov

A dekrétum kibocsátásának helye és időpontja: Moszkva, Hitrov Rinok, Szovjetszkaja Vodogrejnya, 1921. július 3.



A szövegben Kazimir Malevics szuprematista képei láthatóak